

УДК 378.091.2:005.963.2–051

ЧОРНА Вікторія – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри початкової освіти, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, вул. Гетьманська, 20, Мелітополь, 72312, Україна (chernajaviki@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0007-470>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4727.39.142762>

ЯКОВЕНКО Ірина – кандидат педагогічних наук, асистент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, вул. Гетьманська, 20, Мелітополь, 72312, Україна (irinka.yakovenko@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6117-9356>

ТЬЮТОР ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Анотація. У статті авторами уточнюється поняття «тьютор». Тьютор визначається як наставник, провідник і вчитель основних базових потреб дитини, що є найбільш прийнятним у контексті пропонованого дослідження.

Також спираючись на дослідження фахівців світового рівня (про що свідчить джерельна база роботи), у статті визначено функції тьютора в умовах інклюзивної освіти у сучасних загальноосвітніх закладах з метою забезпечення соціалізації дитини з особливими потребами.

Ключові слова: тьютор, інклюзія, дитина з особливими потребами, тьюторський супровід, особистісний розвиток, соціалізація дитини з особливими потребами.

Постановка проблеми. У сучасному світі одним із пріоритетних завдань демократичного суспільства є знаходження інструментів щодо духовно-моральної та соціально-культурної підтримки дітей з інвалідністю, що навчаються у закладах освіти з включенням тьюторського супроводу.

© Чорна Вікторія, Яковенко Ірина, 2018

Зазначимо, що реалізація тьюторського супроводу дітей з інвалідністю сприяє їх інтеграції в соціум, особистісному розвитку і реалізації їх прав на отримання освіти.

Європейська модель системи освіти пропонує нову організацію освітнього процесу, а саме діяльнісний підхід, враховуючи індивідуальність та неповторність кожної дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх роботах питання тьюторства як необхідної умови формування особистості дитини з особливими потребами розглядали У. Алєн, С. Дейвіс, Н. Дем'яненко, Д. Дешлер, Т. Лорман, О. Лось, Ф. Фостер, Д. Харві та ін.

Мета статті. Проаналізувати функції тьютора щодо включення дитини з інвалідністю у навчальний процес та можливості забезпечення повноцінного соціального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Понад півстоліття проблеми людей з інвалідністю є предметом уваги з боку Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій. Цілу низку документів, які спрямовані на забезпечення людям з інвалідністю рівних прав з усіма членами суспільства, зокрема на якісну освіту, було прийнято європейським співтовариством.

Згідно з Комюніке Лювенської конференції, країни-учасниці Болонського процесу зобов'язалися створювати всі навчальні умови для осіб із особливими потребами/інвалідністю. Україна, ратифікувавши Лісабонську конвенцію та приєднавшись до Болонської декларації, також повинна виконувати всі взяті на себе зобов'язання. Це передусім стосується стратегічного пріоритету забезпечення рівності та соціальної взаємодії у рамках Європейської співпраці в освіті. Власне Україна, як учасниця Болонського процесу, повинна використовувати роль освіти, і середньої освіти зокрема, як ключовий інструмент досягнення успішного соціального захисту та розвитку моделі соціальної інклюзії осіб із особливими потребами/інвалідністю.

Важливо зазначити, що один з провідних спеціалістів, який опікується включенням дитини з інвалідністю в освітній процес, є тьютор. Для з'ясування шляхів включення дитини з інвалідністю в соціальне середовище необхідно проаналізувати компетенції тьютора як спеціаліста.

Британський вчений В. Аллен відзначає, що термін «тьютор» походить від латинського «tueri» і спочатку використовувався для позначення того, хто був покликаний захищати, охороняти, піклуватися [4, с. 35]. В українській науковій літературі можна зустріти різні переклади терміна «тьютор» – від слова «вчитель» до – «наставник». Проте всі ці варіанти не передають точного змісту означеного поняття. У зв'язку з цим останнім часом у нас все частіше намагаються вжити кальку англійського слова. Роль тьютора – повчати, піклуватися, охороняти – була обумовлена самою назвою професії. Професія тьютора відома в Україні ще за часів Київської Русі, коли княжичів віддавали на навчання в досить юному віці до воеводи, котрий і опікувався ними.

Тлумачний словник «Oxford Wordpower Dictionary» пропонує два визначення терміна «тьютор». У першому значенні це – приватний вчитель, який навчає одну особу або дуже малу групу людей; у другому – вчитель, відповідальний за невелику групу осіб, що навчаються у школі, коледжі або університеті [7]. Розглядаючи перше положення, ми доходимо висновку про функціональні компетенції тьютора – супроводжувати дитину і навчати базових соціальних навичок. Дуже цінною є також інформація про кількість дітей, якими опікується тьютор. Вона не повинна виходити за рамки «невеликої групи». Друге положення висвітлює компетенції представника цієї професії щодо навчальної діяльності дитини. У ньому також окреслено головні завдання тьютора: відповідати за дітей, які навчаються, тобто він не повинен надавати дитині навчальний матеріал з різних предметів, його функція полягає у супроводженні, допомозі у засвоєнні матеріалу, доборі шляхів і методів пізнання навколишнього світу, умінні взаємодіяти з ним.

Вдаючись до розгляду функціональних обов'язків тьютора, О. Лось визначає його як особу, яка відповідає за полегшення процесу навчання і надає підтримку, що охоплює різноманітні спектри навчального життя колективу. Тьютор постає ніби гід, людина, яка акумулює навчальний ресурс. Він водночас спрощує процес передачі знань і допомагає дитині з інвалідністю в процесі індивідуального навчання і застосування набутих знань. Науковець виділяє чотири основні функції тьютора, а саме: підтримувальну, супроводжувальну, кураторську і ресурсну.

Роботу тьютора у праці О. Лось розподілено на координаційну діяльність, безпосередній супровід та технічну підтримку. Координаційна діяльність охоплює соціальну функцію тьютора та його здатність встановлювати й налагоджувати контакт з підопічним, надавати йому психологічну підтримку, створювати сприятливе навчальне середовище для групової взаємодії. Безпосередній супровід залучає знання тьютора з фаху (соціальні, психологічні й організаторські компетенції) та методологічну допомогу, а саме поради стосовно того, як треба навчитися вчитися: методи організації роботи, індивідуальний супровід дитини або супровід в групі, аналіз досягнень. Технічна підтримка пов'язана з дистанційним налаштуванням програмного забезпечення й доборі відповідних засобів комунікації [2, с. 47–49].

Розглядаючи це питання, Н. Дем'яненко акцентує увагу на тому, що головним завданням тьютора є формування умінь у підопічного вчитися та набувати компетентностей: соціальних, комунікативних, навчальних. Тьютор змушений перебувати у стані постійного пошуку і результатом його роботи має бути індивідуальна програма навчання дитини [1, с. 6].

Для нашого дослідження важливими є думки Ф. Доу та Д. Труман з приводу обов'язків тьютора. До них вчені віднесли:

- керівництво групою тьюторантів та взаємодію у межах певної програми;
- стимулювання і контроль навчальної та соціальної діяльності;
- створення сприятливої психологічної атмосфери для дитини;
- бути в курсі усіх проблем дитини, пов'язаних зі здоров'ям і безпекою, питань матеріального стану та розв'язувати їх з організатором навчального процесу [6, с. 3–9].

Оскільки наше дослідження стосується розгляду функціональних обов'язків тьютора, то чи не найбільш вагомим для його діяльності є складання індивідуальної програми розвитку дитини з інвалідністю.

Зауважимо, що індивідуальний навчальний план складається для вимірювання прогресу у навчальній діяльності дитини. Звичайно, ми не відкидаємо диференційований підхід до учнів у

процесі навчальної діяльності. На нашу думку, індивідуальний навчальний план допоможе чіткіше визначити ті лакуни, що є стартовими у розвитку навчальної діяльності дитини з інвалідністю. Індивідуальний навчальний план є ключовим вихідним положенням тьютора, який займається супроводом дитини з інвалідністю.

Розглянемо переваги та недоліки індивідуального навчального плану дитини з інвалідністю, що були відзначені у працях європейських учених Т. Лормана, Д. Депплера, Д. Харві.

Так, індивідуальна програма розвитку дитини допомагає забезпечити вияви реальної картини успішності, надає можливість спрогнозувати час, за який дитина отримає ті чи ті уміння і навички, враховуючи особистий рівень фізичного, психічного та соціального розвитку. Також однією з ключових переваг виступає можливість компенсування прогалин у типовому навчальному плані класу тих аспектів, що стосуються життя і діяльності дитини з інвалідністю у шкільному колективі; дає батькам змогу долучитися до формування програми розвитку дитини; пропонує певну структуру, що допомагає членам команди фахівців зосередитися на тих аспектах, що уможлиблюють прогресивний розвиток навчання і виховання.

Важливим елементом індивідуального навчального плану є рекомендації щодо методів і форм викладання певних частин матеріалу; система оцінювання досягнень дитини є регламентованою стосовно анамнезу дитини.

Звичайно, окрім позитивних моментів складання індивідуального навчального плану для дитини з інвалідністю, існують і негативні моменти. До них віднесено: провокування до ізоляції дитини в класі; збільшення паперового навантаження на вчителя; містить часто завдання, які відпрацьовують лише механічні навички; не враховують побажань дитини [3, с. 3–4].

Розглянувши недоліки та переваги названої форми роботи з дитиною, ми доходимо висновку про доцільність складання такого документа на дитину з інвалідністю, що уможливить її підтримку як у навчальному процесі, так і в соціальному оточенні.

При підготовці індивідуального плану важливим елементом виступає його мета, тобто ціль. Які ключові навички ми хочемо виховати, на який рівень повинна піднятися дитина, в якій

сфері власної діяльності дитина потерпає крах – це вузлові питання індивідуального навчального плану.

Для складання документа дуже важливим є попередній моніторинг у різних видах діяльності та оцінка спеціалістів.

Так, психолог діагностує такі положення індивідуального розвитку:

- коефіцієнт інтелектуальної спроможності на даному етапі: пам'ять; мислення; відчуття; уява; увага; розвиток дрібної моторики; сприйняття;

- рівень розвитку в усіх навчальних сферах діяльності дитини;

- соціалізація у колективі (міжособистісна сфера);

- розвиток емоційної сфери (емоції, почуття);

- уподобання дитини (інтереси, схильності, здібності).

Логопед діагностує:

- загальні труднощі в процесі оволодіння письмом (дисграфія), читанням (дислексія);

- загальну мовленнєву компетенцію дитини;

- правильність звуковимови і роботи аналізаторів, що беруть участь у мовленнєвій діяльності.

Особистий лікар-невролог надає інформацію про захворювання дитини, її анамнез, перебіг, а також рекомендації щодо більш доцільних методів і шляхів подачі навчального матеріалу. Вказує на ті аналізатори мисленнєвих процесів, що є більш сильними при сприйманні матеріалу.

Потім групою спеціалістів, до якої залучаються і батьки дитини, складаються довготермінові цілі навчального плану. Важливо звернути увагу, що при доборі цілей необхідно передовсім розвивати ті сфери діяльності, у яких дитина здобуває найбільші успіхи. Адже при занятті тими видами діяльності, які важко даються дитині чи взагалі є майже недосяжними, виникає стійке небажання вчитися, знижується рівень самооцінки і пригнічується психічна сфера. Також важливим вузловим моментом виступає кількість цілей. У загальній практиці їх не повинно бути більше трьох, щоб визначити прогрес у навчальній і соціальній діяльності. Цілі обираються за пріоритетністю на даний момент.

Наведемо приклади довготермінових цілей: вироблення навичок роботи у парах/групі, поліпшення рухливості, самостійність у трудовій діяльності, підвищення рівня успішності, зацікавленість певним навчальним предметом.

Наступним пунктом індивідуального плану є визначення короточасних цілей, які впливають із позицій довгострокових. Короточасні цілі акумулюються у єдину поетапну систему реабілітації дитини. Важливим показником короткострокових цілей виступає розрахованість на невеликий проміжок часу. Короткострокові цілі повинні розміщуватися у зоні найближчого навчального і соціального розвитку дитини з інвалідністю.

Важливим елементом складання індивідуального плану є розроблення індикаторів досягнення цілей як короточасних, так і довгострокових. Важливо визначити, чи існує вже подібний матеріал для оцінювання можливостей дитини і алгоритм методів співпраці; на кого покладається питання проведення моніторингу навчальної діяльності, соціальної активності; коли саме повинно проходити вимірювання результатів.

Останньою графою індивідуального плану повинен бути моніторинг навчальної і соціальної діяльності, представлений у вигляді зрізу попередніх даних. Моніторинг виявляє ступінь ефективності методів роботи з дитиною, визначає рівень досягнення визначених цілей, коректує довгострокові цілі.

Що ж робити, якщо після моніторингової діяльності виявлено незадовільний результат? У такому випадку необхідно перевірити відповідність рівня дитини зазначеним цілям, тобто переконатися, чи не є вони завищеними.

Таким чином, проаналізувавши складники індивідуального плану дитини з інвалідністю, ми пропонуємо таку блок-схему безперервного навчального та соціального розвитку дитини з інвалідністю (Рис. 1).

Ця блок-схема виступає алгоритмом складання індивідуального навчального плану.

Втіленням його в життя повинен займатися тьютор разом із групою спеціалістів. Завдання тьютора також полягає і у веденні документації дитини з інвалідністю.

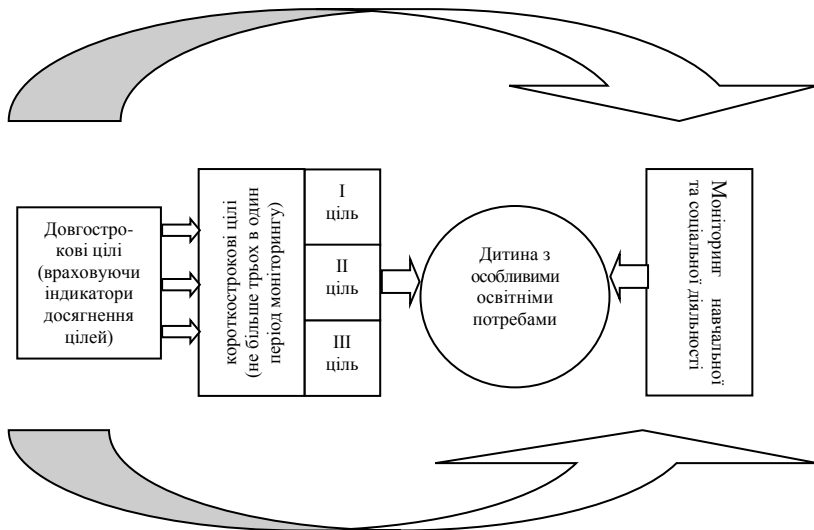

Рис. 1. Блок-схема безперервного навчального та соціального розвитку дитини з інвалідністю

У контексті нашого дослідження доцільно відзначити, що питання функцій тьютора в системі освіти займає одне з чільних міст у країнах Європи. С. Девіс відзначає, що сьогодні в Англії та інших країнах простежується тенденція збільшення кількості приватних/державних тьюторів, що забезпечують «якісну» освіту та конкурентоспроможність підростаючого покоління в сучасних умовах зростання потреби в кваліфікованих фахівцях [5].

Висновки. На основі вищевикладеного матеріалу доходимо висновку про перелік функцій тьютора щодо включення дитини з інвалідністю у навчальний процес та можливості забезпечення повноцінного соціального розвитку. До них ми відносимо складання індивідуального навчального плану (разом з групою спеціалістів та батьками дитини); стимулювання навчальної і соціальної діяльності дитини; ведення відповідної документації; створення сприятливої психологічної атмосфери для дитини (бути в курсі проблем зі здоров'ям, безпекою та матеріальним становищем (надання інформації щодо можливих пілґ).

Література

1. Дем'яненко Н. Тьюторство у вищій школі / Н. Дем'яненко // Освіта : всеукр. громад. політ. тиж. – 2016. – № 13–14 (6–13 квітня). – С. 6–8.
2. Лось О.В. Компетенції тьютора в системі дистанційної освіти / О.В. Лось // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – 2015. – Вип. 54. – С. 47–49.
3. Лорман Т., Депплер Д., Харві Д. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі : навч. посіб. / Т. Лорман, Д. Депплер, Д. Харві. – К. : СПД-ФО Парашин І.С., 2010. – С. 3–4.
4. Allen V.I. *Children as Teachers* / V.I. Allen. – Oxford : Open University Press, 1976. – 178 p.
5. Davies S. School choice by default? Understanding the growing demand for private tutoring in Canada / S. Davies // *American Journal of Education*. – 2004. – № 110 (3). – P. 262–269.
6. Forster F., Hounsell D., Thompson S. *Tutoring and demonstrating : a handbook* / F. Forster, D. Hounsell, S. Thompson. – Centre for teaching, learning and assessment. University of Edinburgh, 1995. – P. 3–9.
7. *Oxford wordpower dictionary : 30000 words* / ed. S. Wehmeier. – Oxford : Oxford University Press, 1994. – 746 p.

References

1. Demianenko, N. (2016, April 6–13). *Tiutorstvo u vyshchii shkoli* [The tutoring in high school]. *Osvita – Education*, 13–14, 6–8 [in Ukrainian].
2. Los, O.V. (2015). *Kompetentsii tiutora u systemi dystantsiinoi osvity* [Competences of the tutor in the system of distance education]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» – The scientific notes of the National University «Ostrogh Academy»*, 54, 47–49 [in Ukrainian].
3. Lorman, T., Deppler, D., & Kharvi, D. (2010). *Inklyuzyvna osvita. Pidtrymka rozmaittia u klasi* [Inclusive education. Support for diversity in the classroom] (pp. 3–4). Kyiv: SPD-FO [in Ukrainian].
4. Allen, V.I. (1976). *Children as Teachers*. Oxford: Open University Press [in English].
5. Davies, S. (2004). School choice by default? Understanding the growing demand for private tutoring in Canada. *American Journal of Education*, 110 (3), 262–269 [in English].
6. Forster, F., Hounsell, D., & Thompson, S. (1995). *Tutoring and demonstrating: a handbook* (pp. 3–9). Centre for teaching, learning and assessment. University of Edinburgh [in English].
7. Wehmeier, S. (Ed.). (1994). *Oxford wordpower dictionary: 30000 words*. Oxford: Oxford University Press [in English].

CHORNA Viktoriia – Candidate of Pedagogical Science, Senior Lecturer of the Primary Education Department, Bohdan Khmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University, Hetmanska str., 20, Melitopol, 72312, Ukraine (chernajaviki@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0007-470>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4727.39.142762>

YAKOVENKO Iryna – Candidate of Pedagogical Science, Assistant of the Social Work, Social Pedagogic and Pre-school Education Department, Bohdan Khmelnytskyi Melitopol State pedagogical university, Hetmanska str., 20, Melitopol, 72312, Ukraine (irinka.yakovenko@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6117-9356>

THE TUTOR OF PERSONAL DEVELOPMENT OF A CHILD WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE CONDITIONS OF INCLUSION

Abstract. Nowadays, one of the priority tasks of a democratic society is finding instruments for the spiritual, moral and socio-cultural support of children with disabilities, who study in educational inclusion institutions with the tutoring support.

In their research works, the issue of tutoring as a necessary condition for the formation of a personality of a child with special needs was considered by U. Alain, S. Davis, N. Demyanenko, D. Dappler, T. Lorman, O. Los, F. Foster, D. Harvey etc.

The purpose of the article is to analyze the function of the tutor to include a child with a disability in the educational process and the possibility of ensuring full social development.

The article correctly defines the duties of tutors, namely: leadership of a tutors group and interaction within a particular program; stimulation and control of educational and social activities; creation of favorable psychological atmosphere for the child; awareness of all the child's health and safety issues, resolution of material problems with the organizer of the learning process.

The following tutor functions are defined: preparing the individual curriculum (together with a group of specialists and child's parents); stimulating educational and social activities of the child; conducting relevant documentation; creating a favorable psychological atmosphere for the child (awareness of health, safety and material problems including information on possible benefits).

The question of the tutor functions in the education system takes one of the leading places in many European countries. S. Davis notes that currently in England and other countries there is a tendency to increase the number of private/public tutors that provide «qualitative» education and the competitiveness of the younger generation in today's growing demand for skilled professionals.

Thus, the urgency of the issue of tutor support for children with special needs in the context of inclusive education is beyond doubt.

Keywords: tutor, inclusion, child with special needs, tutor support, personal development, a child with special needs' socialization.

Одержано 25.04.2018